

Zie, waardeer en vertrouw de collectieve kracht van de samenleving

Het Gezond en Actief Leven Akkoord heeft zijn positieve kanten, maar probeert nog teveel problemen vanuit gezondheid, met accent op bewegen en gezond eten, op te lossen, stelt Petra van Loon, programmaleider Samen Ouder Worden bij de Vereniging Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk (NOV). Meer aandacht is nodig voor de emotionele, sociale en zingevende kant van het leven. In ieder mensenleven doen zich problemen voor die überhaupt niet op te lossen zijn. Maar als de kracht van ertoe doen en meedoen wordt benut, kunnen mensen wel leren ermee om te gaan.

TEKST: FRANK VAN WIJCK FOTO'S: PIXABAY/GERD ALTMANN

Aanstekelijk enthousiasme geen gebrek als Petra van Loon de gelegenheid krijgt om te spreken over de waarde van vrijwilligerswerk. “De rol daarvan – de belichaming van de vrijwillige vorm van solidariteit – is echt geweldig goed voor Nederland”, zegt ze. “Het maakt niet uit of het zijn oorsprong vindt in een bepaald geloof of in wat dan ook, het gaat erom dat mensen iets voor elkaar over hebben. Het is enorm wijd verbreid: bijna zeven miljoen mensen in Nederland zijn op de een of andere manier in hun vrije tijd, op vrijwillige basis actief. Wilgen knotten, helpen bij sportclubs, helpen met belastingaangifte, samen wandelen, uitleggen hoe een smartphone werkt, of hoe je kunt aansluiten op de digitale snelweg, een lokaal museum openhouden. Vrijwillige inzet kan allerlei vormen aannemen, in allerlei geledingen van de samenleving ook. Een miljoen mensen zijn actief als vrijwilliger in zorg en welzijn.”

Wat ook de achtergrond of de vorm van de vrijwillige inzet is, zegt Van Loon, de kern is altijd dat mensen de bereidheid tonen er voor elkaar te zijn. “Het is een prachtige aanvulling op wat familie en vriendschap voor mensen betekenen”, zegt ze. “Misschien is het zo van-

zelfsprekend dat we het bijzondere ervan niet meer zien. Dat bijzondere is dat mensen het uit intrinsieke motivatie doen.”

Vrijwillig is niet vrijblijvend

Laat er geen misverstand over bestaan, stelt Van Loon, vrijwillig is geen synoniem voor vrijblijvend. “Neem als voorbeeld een sportclub of een zangkoor. Daar worden afspraken gemaakt voor als iemand een keer verhinderd is. Hetzelfde geldt als bijvoorbeeld een organisatie als Humanitas maatjescontact organiseert en een maatje is ziek. Terecht natuurlijk, want je gaat wel een relatie met elkaar aan. Dit geldt nog sterker als het om vrijwilligersorganisaties met getrainde vrijwilligers gaat, bijvoorbeeld in palliatieve zorg of bij een organisatie als Handjehelpen. Daar is het belangrijk dat het contact regelmatig is. Het vraagt tijd en toewijding van de vrijwilliger, en training op bejegening en houding. Je verbindt je als vrijwilliger aan iemand die op je ondersteuning rekt.”

Van Loon is zelf vrijwilliger geweest in de terminale thuiszorg. “Daarin kwam het voor dat ik van elf uur 's avonds tot zeven uur 's ochtends aanwezig was in een gezin om de familie te ontlasten”, vertelt ze. “Thuis sterven brengt echt wel wat met zich mee voor de gezinsleden die het proces in hun direct omgeving meemaken en dan is het waardevol dat zij iemand hebben op wie ze kunnen vertrouwen. Je bouwt een relatie op met die mensen. Het is dus niet vrijblijvend, maar het voelt tegelijkertijd toch ook niet als een verplichting.”

De sociale basis

In het Gezond en Actief Leven Akkoord (GALA) wordt nu het belang benoemd van het versterken van de sociale basis. “Dit is wat we eerder sociaal domein noemden, maar het is breder”, zegt Van Loon. “Er zit het zangkoor in en organisaties zoals Humanitas, maar het gaat ook

over welzijnswerk en de zorgzame gemeenschap. We onderscheiden de persoonlijke, de maatschappelijke en de geïnstitutionaliseerde sociale basis. In het kader van de transitie van de zorg die nu met het GALA en het Integraal Zorgakkoord wordt nagestreefd, is het belangrijk dat we bij de sociale basis beginnen. We willen nog teveel in de zorg oplossen, terwijl er juist heel veel kracht in de samenleving zit. Die wordt nog onvoldoende benut. In de discussies gaat het nog voornamelijk over de verschuiving van de tweede naar de eerste lijn. Naar mijn idee moeten we nog wat verder door verschuiven: naar collectieve veerkracht. Daar ligt de basis dus dat zou het vertrekpunt moeten zijn. Niet problematiseren maar normaliseren.”

“We willen nog teveel in de zorg oplossen, terwijl er juist heel veel kracht in de samenleving zit.”

Het is essentieel om juist ook hiervoor aandacht te vragen, stelt Van Loon, omdat heel veel problemen van mensen nu eenmaal gewoon niet op te lossen zijn. “Maar er is wel omgang mee te vinden”, zegt ze, “om te voorkomen dat iemand zich in die problemen terugtrekt als hij bijvoorbeeld na vijftig jaar zijn partner verliest. De collectieve kracht om dat te voorkomen, zit in de samenleving. Maar dat moet wel worden gezien, gewaardeerd en vertrouwd.”

Ga met elkaar in gesprek

Op zich kan Van Loon zich best vinden in het GALA. “Het biedt ruimte aan gemeenten om veel meer zelf te kunnen bepalen wat nodig is”, zegt ze, “dat is verstandig. Gemeenten kunnen hiermee veel meer integraal werken. Het probleem is dat nog steeds teveel aan bureaus wordt bedacht wat nodig is voor hun inwoners. Het zou mooi zijn als ze er veel meer aandacht voor zouden hebben om gemeenschappen uit te nodigen om met elkaar in gesprek te gaan op basis van het uitgangspunt: ‘Wat is jullie vraag en wat kunnen wij bijdragen’. Het gaat erom dat gemeenten een beeld krijgen van waarover mensen praten en wat zij als oplossingen zien.”

HUMANITAS MAATJESCONTACT

Humanitas maatjes zijn er voor mensen die graag een maatje hebben om mee op stap te gaan, maar die het niet goed lukt om contacten te leggen. De maatjescontacten zijn speciaal toegespitst op de behoefte van het individu, ongeacht diens achtergrond. Het kan om dak- of thuislozen gaan, ex-gedetineerden, mensen met een verstandelijke beperking of mensen met een psychiatrisch verleden. Het is erop gericht om mensen het plezier en het zelfvertrouwen te geven dat ze nodig hebben om weer zelf contacten op te bouwen.

Recent woonde Van Loon een bijeenkomst bij over het WOZO. Daar stelde iemand de vraag aan de aanwezigen welke drie dingen zij zouden wensen om een betere kwaliteit van leven te krijgen. Ze zegt: “Dan gaat het niet meer over steunkousen, waar het gesprek tot die tijd juist wel over ging. Als dat gebeurt, gaat het gesprek over de verkeerde dingen. De fout die dan wordt gemaakt, is dat eerst een plan wordt gemaakt en dat pas daarna met mensen wordt gesproken over de vraag wat ze daarvan vinden. Dan wordt een fundamentele stap overgeslagen, waardoor het aanbod onvoldoende aansluit bij de mensen in de samenleving. En waardoor dus de kans om de mensen zelf te betrekken bij mogelijke andere oplossingen over het hoofd wordt gezien.”

Vrees voor preventie-industrie

In zowel het IZA als het GALA speelt preventie een belangrijke rol. In een recent interview stelde Michel van Schaik, directeur zorg van de Rabobank, dat hij verwacht dat preventie ‘een enorme industrie’ gaat worden. Van Loon zegt die vrees te delen. “Zorgaanbieders mogen geen vastgoed meer ontwikkelen, dus ze moeten een ander verdienmodel ontwikkelen”, vertelt ze. “Maar als Machteld Huber zegt dat gezondheid het hele proces van het leven is, wat is preventie dan? Is dat voorkomen dat iemand valt of obesitas krijgt? In die zeven miljoen mensen in ons land die vrijwilligerswerk doen, schuilt een enorme kracht. Je moet dat niet inventariseren en problematiseren, maar ervan uitgaan dat iedere mens nu eenmaal dingen meemaakt die niet oplosbaar zijn. Dat is >>

HANDJEHELPEN

Handjehelpen koppelt mensen die hulp nodig hebben aan een voor hen juiste vrijwilliger. Het ondersteunt mensen die zonder steun niet of slechts ten dele mee kunnen doen. De achtergrond hiervan is het geloof in een samenleving waarin iedereen mee kan doen en waarin mensen zich voor elkaar inzetten.

veel waardevoller en efficiënter dan de zorg interventies te laten ontwikkelen die tevergeefs pogen die dingen toch maar wél op te lossen. We moeten dat juist in de samenleving oppakken.”

Die preventie-industrie gaat geld kosten, verwacht Van Loon. “De Wet langdurige zorg wordt uitgekleeft, de eigen bijdrage in de Wet maatschappelijke ondersteuning zal omhooggaan en de zorgpremie ook. Wie moet dat gaan betalen? Er is nu al een groeiende groep in de samenleving die dat niet meer kan. Ik verwacht dat de zorgverzekeraars wel wat aanbod gaan ontwikkelen in de aanvullende verzekering, maar ik maak mij zorgen om de groeiende groep mensen die het zich niet zal kunnen veroorloven om daar gebruik van te maken. En juist voor die groep is de vrijwillige solidariteit die vrijwilligerswerk biedt zo belangrijk. Niet alleen als ontvanger van die vrijwillige ondersteuning, maar juist ook omdat zij een rol als

gever op zich kunnen nemen. De sleutel is om toe te werken naar relaties die gebaseerd zijn op wederkerigheid en gelijkwaardigheid. De ene keer leuk ik op jou en de volgende keer leun jij op mij. Daarbij is in het verlengde daarvan ook het persoonsgebonden budget belangrijk. Maar dan moet wel het proces van aanvragen ervan worden vereenvoudigd, meer gebaseerd op vertrouwen.”

Twee niveaus

In haar recente advies Anders leven en zorgen pleit de Raad voor Volksgezondheid & Samenleving voor een veel sterkere rol voor mantelzorgers en vrijwilligers in de zorg voor mensen die dat nodig hebben. “Hierbij zijn twee niveaus belangrijk”, zegt Van Loon. “Het eerste is dat van wat in de thuissituatie gebeurt en waar vrijwilligers bij aansluiten. Het persoonsgebonden budget is daarbij zoals ik al zei een waardevolle aanvulling. Omdat je

daarmee op basis van relaties mensen kunt inschakelen, zowel vanuit de informele als de formele kant. Maar het advies van de Raad blijft een beetje hangen in de veronderstelling alsof de zorg de partij is die het voortouw moet nemen. Ik denk dat het juist andersom moet. De sociale benadering dementie die hoogleraar Anne-Mei The (langdurige zorg en sociale benadering dementie Vrije Universiteit Amsterdam – red.) ontwikkelde is hierbij een goed voorbeeld.”

Het tweede niveau is dat van de inrichting van het proces. Van Loon verduidelijkt: “Hierbij gaat het om regionale tafels waar partijen in de sociale basis een visie kunnen ontwikkelen op die rol van mantelzorgers en vrijwilligers. Belangrijk hierbij is: betrek de vrijwilligersorganisaties hierbij aan de voorkant van het proces, voordat je ergens mee aan de slag gaat dus.”

Werk aan de winkel

Van Loon verwijst in het kader van het WOZO naar de visie op arbeid die de Raad van Ouderen naar aanleiding van dit programma heeft gepubliceerd. “Ze stelt hierin dat geen onderscheid moet worden gemaakt tussen betaald en onbetaald werk”, zegt ze. “Er is werk aan de winkel, op welke grondslag dan ook. Als je de AOW als een vorm van basisinkomen beschouwt en de periode waarin je daarop een beroep kunt doen verbreedt, bied je mensen meer ruimte om breder te kijken naar hun mogelijkheden iets te betekenen voor de samenleving.” In het verlengde hiervan stelden economen Marcel Canoy en Xander Koolman vorig jaar dat van jong gepensioneerd op het gebied van vrijwilligerswerk meer mag worden verwacht, eventueel tegen vergoeding. Maar daar is Van Loon geen voorstander van. “Als je op basis van vergoeding aan de slag gaat in het vrijwilligerswerk, ondermijnt je de solidariteit die de basis ervoor vormt.

Onkostenvergoeding spreekt voor zich. De vrijwilligersvergoeding biedt ook ruimte om vrijwilligers meer dan alleen de door hen gemaakte kosten te vergoeden. Dat is prima. Maar vrijwilligers onbetaald werk laten doen en dat te regelen met een vrijwilligersvergoeding, nee. Dit kan worden geregeld met een persoonsgebonden budget of door banen te creëren via de cao’s in bijvoorbeeld de zorg. Er zijn genoeg andere mogelijkheden om mensen te interesseren voor vrijwilligerswerk, op basis van hun intrinsieke motivatie om iets voor andere mensen over te hebben. Die zeven miljoen bewijzen dat. Zoek dus liever binnen de bedoeling naar de juiste oplossing. Een andere kijk op werken speelt daar een belangrijke rol in, zodat mensen ook in de derde levensfase zich kunnen ontwikkelen op een manier die bijdraagt aan de samenleving. Veel mensen willen dat ook in die fase. En dan kom je in een heel ander discours terecht dan grenzen oprekken door bijvoorbeeld vrijwilligerswerk te gaan vergoeden omdat we nu een probleem hebben.”

Somber en hoopvol

Is Van Loon, al het voorgaande in ogenschouw nemend, somber of hoopvol gestemd over de toekomst van het vrijwilligerswerk? “Dat is een gewetensvraag”, zegt ze, “laat ik het zo zeggen. Ik ben somber gestemd over het feit dat we niet meer radicale keuzes maken. Die gaan pijn doen, maar het is wel nodig. Blijf dus niet hangen in de verschuiving van tweede naar eerste lijn, maar trek de lijn door naar de samenleving. Pak nu door. Aan de andere kant ben ik hoopvol gestemd over de mogelijkheid die ik zie om juist nu het goede gesprek hierover met elkaar te krijgen. Om het probleem te adresseren dus en op basis daarvan écht andere keuzes te maken. Dit is bij uitstek het moment om dat te doen.”

<<

DE NOV EN HET PROGRAMMA SAMEN OUDER WORDEN

De Vereniging Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk komt op voor de belangen van vrijwilligers. Doel is het versterken van de positie van vrijwilligerswerk in de samenleving. De vereniging verenigt haar leden op thema’s en onderwerpen die het vrijwilligerswerk vitaal houden. Zij treden samen op als woordvoerders en lobbyisten van het vrijwilligerswerk en zijn gesprekspartners van politiek en overheid.

Petra van Loon, cultureel antropoloog, is sinds 2015 werkzaam bij de NOV, de laatste vier jaar als programmaleider Samen Ouder Worden. Het programma Samen Ouder Worden zet in op nieuwe samenwerkingen met ouderen, met vrijwilligers- en bewonersinitiatieven, met de gemeente en met beroepskrachten in zorg en welzijn, die beter aansluiten bij de wensen van ouderen.

De aanpakken kunnen per context verschillend zijn, maar in alle aanpakken is de inzet van vrijwilligers essentieel. Daarbij worden ook de ouderen zelf uitdrukkelijk uitgenodigd om zelf als vrijwilliger bij te dragen aan een zinvol(ler) leven voor ouderen.